

HISTÒRIA D'UNA PEL·LÍCULA

Tarragona Balcón del Mediterráneo (1955-1959)

Jordi Piqué Padró

Aquest article analitza la informació que aporta l'expedient administratiu que es va generar a l'Ajuntament de Tarragona per a explicar les vicissituds de la producció del film *Tarragona. Balcón del Mediterráneo*, produïda entre els anys 1956 i 1958, realitzada per Carmelo Martínez, amb fotografia de Francisco Perelló i la veu de Josep M. Tarrasa.

This article analyzes the information provided in the administrative document that was created by Tarragona Town Council to explain the vicissitudes involved in the production of the film *Tarragona, Balcony of the Mediterranean*, produced between 1956 and 1958 and directed by Carmelo Martínez, with camera work by Francisco Perelló and narration from Josep M. Tarrasa.

PARAULES CLAU:
fons audiovisuals, Arxiu
Històric de la Ciutat de
Tarragona, films històrics
de Tarragona

KEYWORDS:
audiovisual resources,
Historic Archive of the City
of Tarragona, historical
films of Tarragona

Des de l'any 2006, el Servei d'Arxiu i Documentació Municipal de l'Ajuntament de Tarragona està desenvolupant un programa de recuperació i preservació de pel·lícules amb imatges de la ciutat, generalment d'autors amateurs, però també algunes realitzades per professionals.

Com a exemple d'aquesta tasca, el mes d'octubre de l'any passat es va difondre a través de la secció web de l'arxiu <http://arxiu.tarragona.cat> la pel·lícula *Tarragona. Balcón del Mediterráneo*, produïda entre els anys 1956 i 1958 per l'Ajuntament de Tarragona, realitzada per Carmelo Martínez, amb fotografia de Francisco Perelló i la veu de Josep M. Tarrasa. El film, lògicament en blanc i negre, té una durada de 16,55 minuts i presenta imatges inèdites de la ciutat de fa més de cinquanta-cinc anys. Aquest pel·lícula ha estat recuperada gràcies a l'actuació de la Unitat d'Investigació del Cinema de la Universitat Rovira i Virgili i a la col·laboració de la Filmoteca de Catalunya.

El propòsit d'aquest article, però, no se centra tant a analitzar la qualitat de les imatges en moviment i el valor històric del document que, d'altra banda, són propietats més que evidents d'aquesta pel·lícula. L'objectiu és analitzar la informació i les dades que ens aporta l'expedient administratiu que es va generar en el negociat de Cultura, Informació i Turisme de l'Ajuntament de Tarragona per a descobrir i explicar les vicissituds de la producció del film.

Tarragona a la segona meitat dels anys cinquanta

Entre 1955 i 1959, en plena dictadura del règim franquista, Tarragona continuava essent la petita ciutat tradicional i precapitalista d'inicis del segle xx. Durant aquests anys la població sobrepasarà de poc els quaranta mil habitants, principalment a causa de l'arribada d'uns tres mil immigrants, tanmateix encara s'estava lluny del creixement demogràfic significatiu que es començarà a registrar a partir de l'any 1965.

L'Ajuntament de Tarragona va tenir com a alcalde entre 1955 i 1961 a Rafael Sanromà Anguiano, sota el mandat del qual s'enllestiran obres públiques municipals endegades en l'anterior alcaldia d'Enric Olivé Martínez i se n'iniciaran d'altres. El 24 d'octubre de 1957 s'esdevindrà la tercera vinguda del general Franco a Tarragona en el transcurs de la qual visitarà la Ciudad Residencial de Educación y Descanso, i la Universitat Laboral "Francisco Franco", dues de les obres més emblemàtiques del règim.

En aquests anys, a banda de l'ordenació urbanística de l'avinguda Pius XII i les places de la Mitja Lluna, Imperial Tàrraco i An-

selm Clavé, la característica principal del mandat de l'alcalde Sanromà serà l'adquisició de terres de conreu per part de l'Ajuntament amb l'objecte d'oferir-les com a sòl industrial a preus baixos a les empreses interessades a establir-se a Tarragona. Aquesta pràctica, tot i que ultrapassava el marc legal establert, va permetre la creació dels primers polígons industrials: Entrevies i Francolí.

L'arrelament industrial de la Tarragona dels anys cinquanta tenia encara poca importància: Tabacalera S.A., CAMPSA, la implantació aïllada d'algunes empreses químiques i la presència d'indústries de teixits, betums i fusta. D'altra banda, es mantenia la tradicional activitat de transformació d'alcohols. Altrament, s'impulsarà la promoció turística de la ciutat amb la urbanització de la platja del Miracle i la il·luminació de la muralla, però no serà fins ben entrada la dècada dels seixanta que el turisme, com a factor de desenvolupament econòmic, començarà a adquirir una certa importància.

La producció de Tarragona. Balcón del Mediterráneo

En aquest context, el 18 de març de l'any 1955, en la sessió de la Comissió Municipal Permanent de l'Ajuntament de Tarragona, el tinent d'alcalde de Cultura i Festes, José Luis Rubio, manifesta el propòsit d'encarregar a una empresa especialitzada en reportatges cinematogràfics la realització d'un documental sobre la ciutat. L'objectiu principal era la divulgació dels aspectes més interessants de Tarragona per a utilitzar-los com a elements d'atracció turística.

El 28 de març, l'empresa Royal Films de Barcelona presenta un pressupost per a la producció d'una pel·lícula d'un metratge mínim de 300 metres, això és aproximadament una durada d'onze minuts, a 120 pessetes/metre. És a dir, un import total de 36.000 pessetes que es pagarien en tres terminis.

L'empresa, representada pels operadors cinematogràfics Francisco Perelló i Juan Serracant, adjunta també una proposta econòmica en la qual es proposa recuperar els diners invertits inicialment per l'Ajuntament de Tarragona mitjançant la projecció del documental en una estrena en sessió especial a Tarragona, dues a Barcelona i la distribució a la resta d'Espanya, la qual cosa representaria la recuperació de 16.000 pessetes. La resta de l'import es podria recuperar mitjançant una hipotètica subvenció de la Diputació de Tarragona i una altra del Ministeri de Turisme, de manera que l'Ajuntament de Tarragona només hauria d'assumir finalment el pagament de 8.000 pessetes. La proposta de Royal Films també tenia en compte la possibilitat d'obtenir algun premi nacional de cinematografia o, fins i tot, la seva venda o intercanvi a l'estranger.

Pocs dies després, el 8 d'abril de 1955, l'alcalde de Tarragona Rafael Sanromà signava el conveni amb Francisco Perelló i Juan Serracant, operadors cinematogràfics, amb la denominació comercial Royal Films, una empresa privada que curiosament estava domiciliada a la mateixa delegació oficial a Barcelona de Noticiarios y Documentales Cinematograficos "NO-DO".

Els pactes del contracte recollien que l'empresa realitzaria un documental d'uns 300 metres, onze minuts de durada, que la presentarien a la censura i que lliurarien el negatiu corresponent, una còpia positiva en 35 mm i una altra en 16 mm, ambdues còpies amb so i preparades per a la projecció, i que assumirien totes les despeses de material, laboratori, equips i les derivades de la producció. L'Ajuntament de Tarragona per la seva banda, elaboraria el guió i abonaria les 36.000 pessetes en tres terminis de 12.000 pessetes, el primer en el moment de signar el contracte, el segon després de rodar la meitat de la pel·lícula i, el darrer, el mateix dia de l'estrena. La primera projecció s'havia de celebrar en un termini màxim d'un any, cap al mes d'abril de 1956. L'objectiu del documental sobre Tarragona, segons el contracte, era captar "sus bellezas artísticas, arqueológicas y turísticas para su divulgación no solo en España sino en el extranjero".

Les primeres imatges que s'enregistren corresponen a 100 metres de pel·lícula sobre la processó de Setmana Santa de l'any 1955. Després, durant l'any següent es filmen uns 400 metres més de pel·lícula: vistes generals, monuments, carrers, platges, festes i folklore. Tanmateix, encara falten les imatges aèries, atès que no es troba cap avioneta apta i falta que l'Ajuntament de Tarragona lliuri el guió definitiu.

El mes de novembre de l'any 1957, Juan Serracant comunica al secretari de l'Ajuntament de Tarragona, Carmelo Martínez Peñalver, que ja s'han filmat les imatges aèries des d'una avioneta particular de l'aeroport de Reus, així com les darreres escenes del port. En el mateix escrit li comunicava que s'iniciava el procés de muntatge i d'adaptació al guió definitiu elaborat pel jove periodista Carmelo Martínez, fill del secretari de l'Ajuntament.

A primers de febrer de l'any 1958, seguint les indicacions de l'Ajuntament de Tarragona, l'empresa cinematogràfica comunica que ja ha retallat uns 70 metres de pel·lícula, aproximadament uns tres minuts, alhora que s'inicien per carta i telèfon repetides reclamacions dels operadors per a poder cobrar el segon termini, pagament que no es realitzarà fins al mes de juny. El pressupost inicial de 36.000 pessetes ja ha augmentat a 54.400 pessetes, atès que s'han filmat 230 metres més. D'altra banda, encara faltava fer la sonorització del documental, al qual posà veu el periodista, locutor i director de Ràdio Tarragona, Josep M. Tarrasa.

Després d'alguns petits canvis en el text de la veu en off, d'afegir els darrers fons musicals i malgrat els endarreriments provocats per "las vacaciones del personal de estudios y laboratorios", el documental *Tarragona. Balcón del Mediterráneo* queda enllestit per a fer-ne una exhibició restringida i particular durant les festes de Sant Magí de l'any 1958. Uns dies més tard, *El Correo Catalán* del 28 d'agost informa d'una altra projecció privada en el cine Coliseum de Lleida.

Els operadors cinematogràfics Serracant i Perelló continuen reclamant amb insistència les 30.400 pessetes que consideraven que encara els havien d'abonar, perquè es trobaven "con el agua al cuello". Així mateix, també demanaven compensacions econòmiques

per l'augment dels costos sobre la quantitat que s'havia pressupostat tres anys abans. El secretari de l'Ajuntament, per la seva banda, els demana paciència i els recorda que encara han d'entregar la còpia en 16 mm i han d'iniciar les gestions que l'empresa havia de fer per a la futura distribució del documental.

La resposta de Joan Serracant no triga ni vuit dies, les distribuïdores americanes "Metro", "Paramount" i "Fox", com era de suposar, no estan interessades en el tema i pel que fa a la còpia en 16 mm no els la podran lliurar fins que no els paguin tot el que se'ls deu. Segons Serracant "esta película, debido a los cambios y repeticiones, nos ha salido carísima y como no disponemos de capital, los estudios y laboratorios han tenido que concedernos créditos que prometimos liquidar tan pronto estuviera terminada la película y como no ha sido así, desgraciadamente no podemos aumentar la deuda con un nuevo cargo."

Finalment, al mes de desembre de 1958, Serracant i Perelló lliuren la còpia que faltava, tanmateix no cobraran fins al mes de març de 1959 i sense que hagin tingut en compte l'augment dels materials i laboratoris que els operadors havien calculat en un 30% dels pressupost inicial.

■ El contingut de la pel·lícula

El documental, amb el guió de Carmelo Martínez, s'inicia amb unes imatges del litoral tarragoní enregistrades des del mar, sota la llum tènue de quan es comença a fer de dia i el so de la música de *La cathédrale engloutie* de Debussy. L'estil vibrant i èpic característic dels documentals del règim franquista embolcalla la veu en off de Josep M. Tarrasa: "Amanece sobre las aguas del mar Mediterráneo, el viejo Mare Nostrum, el mar de la civilización más bella del mundo, el viejo mar de la perpetua calma, que pudo permitir que la vida y la cultura arribasen a todas sus orillas, llevadas por las frágiles embarcaciones griegas, fenicias y romanas, a golpe de remo o al impulso de la clásica vela latina".

Ja amb llum de dia, segueixen les vistes aèries de la ciutat, l'arribada de les barques dels pescadors del Serrallo, les platges, els monuments (la Torre dels Escipions, l'Arc de Berà, el Pont del Diable, el Mèdol, les muralles i les voltes del Pallol). La seqüència continua amb la Catedral, l'Amfiteatre i la Necròpolis fins al Palau Arquebisbal. Després d'aquest passeig visual per la Tarragona històrica la pel·lícula es fixa en la ciutat moderna i en els dos equipaments més emblemàtics del règim, recentment inaugurats: la Universitat Laboral i la Ciutat Residencial. Tot seguit, les seqüències de les sardanes i de les manifestacions castelleres donen pas a la processó de Setmana Santa, per acabar de nou, amb les barques, el litoral i el mar al capvespre. Tot i que les imatges estan enregistrades en anys diferents, a la pel·lícula es presenten com si s'esdevinguessin en el transcurs d'un sol dia.

El fons musical es compon de la peça clàssica esmentada de Debussy, el so d'una sardana, el toc de gralles, la *Marxa fúnebre* de

Chopin i la *Reverie* de Schumann. La música, abaixant i apujant el volum, precedeix i segueix la veu en off, la qual presenta algunes intervencions com aquesta: “en los grandes y espléndidos edificios de la Universidad Laboral “Francisco Franco”, orgullo de Tarragona y uno de los primeros centros docentes del mundo, cuyas aulas estan abiertas a los alumnos de esta España también nueva.” Per acabar el que possiblement és el primer publireportatge de la ciutat el locutor diu “así vibra Tarragona, una de las ciudades más bellas del Mediterráneo, resumen y atalaya del viejo Mare Nostrum”.

■ Balanç final

Si tenim en compte els objectius que es plantejava l’Ajuntament de Tarragona quan l’any 1955 va aprovar la producció de la pel·lícula *Tarragona. Balcón del Mediterráneo*, el balanç és negatiu. El fet d’enregistrar primer les imatges per part dels operadors, principalment durant els anys 1956 i 1957, i després adaptar-les al guió facilitat per l’Ajuntament de Tarragona comportarà tot un seguit de canvis i modificacions que implicaran un endarreriment en el lliurament del documental de més de dos anys i un notable increment de les despeses de producció.

En relació amb la despesa inicialment prevista, es passarà de 36.000 pessetes pressupostades a 54.400 pessetes, és a dir, un augment del 51%. Només per a contextualitzar aquesta xifra podem referir que el salari mitjà que hi havia aleshores a Espanya era d’unes 220 pessetes mensuals i que calia treballar més de trenta-sis hores per a comprar unes sabates d’home. El pressupost de l’Ajuntament de Tarragona de l’any 1956 no arribava als disset milions de pessetes. Així doncs, la quantitat invertida era prou important, i encara més si tenim en compte la migrada i precària hisenda municipal que malvivía de les discrecionals subvencions que rebia irregularment de l’Estat.

La distribució del documental serà l’altre aspecte important en què també es fracassarà. Òbviament, les agències espanyoles de les empreses americanes no tenien cap interès a programar un documental sobre Tarragona. En el mateix sentit, les petites distribuïdores espanyoles tampoc veien el benefici d’exhibir un curt com *Tarragona. Balcón del Mediterráneo*. Possiblement, els vincles de Juan Serracant i Francisco Perelló amb la delegació oficial a Barcelona de Noticiarios y Documentales Cinematograficos “NO-DO” van fer creure als gestors municipals que la distribució estava garantida i que bona part de la inversió es podria recuperar. Però no només no va ser així, sinó que la seva projecció va quedar reduïda a dues projeccions privades per a les autoritats, una a Tarragona i una altra a Lleida. Per tant, tenint en compte que l’objectiu de la pel·lícula era servir com a instrument d’atracció turística, el resultat va ser nul.

Ara bé, malgrat la ineficàcia i el malencert del projecte en relació amb el seu plantejament inicial, actualment es pot disposar d’un document audiovisual únic i amb un valor històric indiscutible. Una pel·lícula amb imatges de qualitat que ens remet a una Tarragona

Inauguració del complex educatiu de la Universitat Laboral, 14 d’agost de 1956. Foto Vallvé Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT)

desconeguda per a tots aquells que tenen menys de seixanta anys. Una ciutat petita, tranquil·la i amb un innegable encant, però avorrida i limitada, com la majoria de ciutats provincianes de les darreries de la dècada dels anys cinquanta del segle passat.

Accés directe a *Tarragona. Balcón del Mediterráneo*:

<http://www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/arxiu-municipal-tarragona/serveis/consulta-de-larxiu-audiovisual/films-historics-professionals-i-amateurs-1/films-historics-professionals-i-amateurs>

■ Documentació i bibliografia

Expedient de Cultura i Festes, any 1955. Sig. P 2417/13. Fons Municipal. Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT)

BARRIACH, F.; ESTIVILL, J.; PIQUÉ, J.; VIRGILI, M.E.: *Els alcaldes de Tarragona (segles XIX-XX)*. Tarragona, Ajuntament de Tarragona i Edicions El Mèdol, 2003.

PIQUÉ PADRÓ, Jordi (coordinador): *Franquisme a les comarques tarragonines*, Tarragona, Publicacions del Cercle d’Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1993.

PIQUÉ PADRÓ, Jordi i VIRGILI BERTRAN, Elena: *Tarragona 1950-2000. Itinerari Visual*. Tarragona, Ajuntament de Tarragona i Cossetània Edicions, 2003.

JORDI PIQUÉ PADRÓ

Servei d’Arxiu i Documentació
de l’Ajuntament de Tarragona